

С. В. Нікітенкокандидат історичних наук,
лідер молодіжної медійної громадської організації «Міст»

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ПІДВАЛИНИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

Розглянуті теоретико-правові підвалини функціонування фізичної культури і спорту в Україні. Відзначено, що кардинальні соціально-економічні та політичні перетворення в нашій країні вимагають розробки нових підходів до вирішення проблем оптимізації функціонування системи фізичної культури і спорту. У цьому процесі важливе місце відводиться переосмисленню ролі й місця держави, державного управління, а також місцевого самоврядування. Науково-теоретичні, методологічні, структурно-функціональні, організаційно-змістові, нормативно-правові основи функціонування та концептуальні засади вдосконалення системи державного управління в Україні розкриті в наукових працях В.Б. Авер'янова, В.Д. Бакуменка, М.В. Гамана, І.Л. Гасюка, В.Б. Дзюндзюка, В.Ю. Керецмана, М.А. Латиніна, В.Я. Малиновського, І.В. Шевчука та інших вчених.

Ключові слова: фізична культура, спорт, право, теорія.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження обумовлена значенням фізичної культури і спорту в сучасному світі, оскільки очевидно є важливість цієї діяльності для громадянина, держави і суспільства загалом. Необхідно мати на увазі, що найвищою цінністю є людина, її здоров'я, свобода, честь, різнобічний та гармонічний розвиток. Кардинальні соціально-економічні та політичні перетворення в нашій країні вимагають розробки нових підходів до вирішення проблем оптимізації функціонування системи фізичної культури і спорту. При цьому важливе значення має переосмислення ролі й місця держави, державного управління, а також місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні, методологічні, структурно-функціональні, організаційно-змістові, нормативно-правові основи функціонування та концептуальні засади вдосконалення системи державного управління в Україні розкриті в наукових працях В.Б. Авер'янова [1], В.Д. Бакуменка [2], М.В. Гамана [3], І.Л. Гасюка [4; 5], В.Б. Дзюндзюка [6], В.Ю. Керецмана [7], М.А. Латиніна [8], В.Я. Малиновського [9], І.В. Шевчука [10] та інших вчених.

Мета статті. Метою дослідження є визначення ролі та місця держави, засад її політики в сфері фізичної культури і спорту, постановка і вирішення на базі теоретичного осмислення чинного законодавства таких проблем, як сут-

ність, зміст і форма спортивного права, його місце як галузі права в системі юриспруденції. Предметом дослідження виступає діяльність держави в сфері фізичної культури і спорту, процеси формування і подальшого розвитку спортивного права як самостійної галузі права.

Виклад основного матеріалу. Як й інші сфери людської діяльності, фізична культура і спорт потребують теоретичного оформлення і правового супроводу, які надають всій системі фізичного виховання оптимальну керованість, цілеспрямованість; створюють умови для розробки довготривалої програми розвитку цієї системи; визначають стабільність ресурсного забезпечення системи фізичного виховання загалом і на цьому ґрунті удосконалення форм і методів керівництва. Як особливий предмет правового регулювання фізичне виховання врегульовано законодавчими і підзаконними актами різної юридичної дії. При цьому серед правових інститутів галузі спортивного права вважаємо за доцільне виділити загальні, галузеві, підгалузеві й функціональні. Формою діяльності правових інститутів виступають окремі акти представницьких органів і органів державного управління, правила й інструкції.

Відповідно до чинного законодавства держава регулює відносини у сфері фізичної культури і спорту шляхом формування державної політики, створення спеціальних державних органів та умов їх функціонування, гарантування права

громадян на заняття фізичною культурою і спортом; надання пріоритетів відповідним напрямкам фізичної культури та спорту вищих досягнень. Правовими нормами визначені організація роботи з фізичної культури і спорту серед населення (масового фізичного виховання, проведення учбово-тренувальних занять, спортивних змагань тощо), спорту високих досягнень, правове становище органів управління, регламентація діяльності спортивних організацій. Все це створює юридичну базу механізмів керівництва, що разом з колегіальними рішеннями громадських організацій забезпечує оптимальний розвиток фізичної культури і спорту в нашій державі. І.В. Шевчук погоджується з визначенням І.Л. Гасюка того, що поняття «механізм державного управління фізичною культурою і спортом на регіональному рівні» необхідно трактувати як системну діяльність регіональних органів державної влади шляхом застосування сукупності методів, засобів, важелів впливу із дотриманням наріжних принципів управлінської діяльності відповідно до функцій та владних повноважень [10, с. 248].

У процесі теоретично-правового врегулювання питань функціонування фізичної культури і спорту в Україні важливе місце відводиться понятійному апарату в цій сфері. Г.М. Соловійов визначає поняття «фізична культура» як галузь загальної культури й історії людства, соціальний феномен, що є історично визнаним рівнем матеріальних, духовних, науково-теоретичних і практичних досягнень суспільства, отриманих у процесі специфічної діяльності системи фізичного виховання й спорту, освіти і науки й інтегрованих у культуру способу життя й психофізичне здоров'я суспільства [11, с. 110]. У свою чергу, Л.П. Матвеев розглядає поняття «фізична культура» в діяльнісному, предметно-ціннісному аспектах (культура як сукупність матеріальних і духовних цінностей), а також в результативному контексті (культура як результат втілення її цінностей в самій людині) [12, с. 10]. Для вирішення теоретичних і практичних завдань, пов'язаних з правовим врегулюванням сфери фізичної культури і спорту, розвитку спортивного права як галузі вітчизняного права необхідні подальші дослідження. Це пов'язано з тим, що значне коло праць, присвячених цій проблемі, написані в умовах інших політичних та соціально-економічних умов. Виходячи із зазначеного, маємо констатувати, що в науковій літературі ще не знайшло відображення значне коло нових аспектів теорії спортивного права.

Результатом діяльності держави у сфері фізичної культури є фізична підготовка та рівень досконалості рухових навиків, спортивні досягнення, моральний, етичний, інтелектуальний розвиток. Фізичну культуру можемо розглядати як особливий вид культурної діяльності, результати якої корисні для суспільства й особистості в соціальному житті, в системі освіти і виховання, у сфері організації праці, повсякденного життя, здорового відпочинку. Фізична культура проявляє свої виховні, освітні, оздоровчі функції. Мета занять різноманітними видами масового спорту – зміцнити здоров'я, покращити фізичний розвиток, сприяти активному відпочинку. Це пов'язано з необхідністю підвищити функціональні можливості систем організму, корегувати фізичний розвиток, підвищити загальну і професійну працездатність, оволодіти життєво необхідними вміннями і навиками, корисно провести відпочинок, досягнути фізичної досконалості.

Осередком системи законодавства про фізичну культуру і спорт в Україні є правові норми, нормативні приписи, що виступають як первинний елемент системи правового регулювання й встановлюють мету, завдання, принципи і соціальні функції фізичної культури і спорту, права; компетенція органів управління, адміністрації й посадових осіб установ і організацій фізичного виховання і спорту. Таким чином, фізичне виховання виступає складною комплексною системою правового врегулювання, що потребує сукупності нормативно-правових актів і організаційних форм управління. В умовах ринкових відносин інтереси фізкультурно-спортивного руху невідкладно потребують максимального підвищення ініціативи і підприємливості. При цьому зростає значення чіткої організації масовою фізичною культурою.

Особливості юридичної природи спортивних правовідносин визначаються тим, що фізкультура і спорт містять в собі й виконують низку функцій, а саме: економічну, ідеологічну, підготовку молоді до служби у війську, культурно-розважальну, виховну. Залежно від цього організаційні відносини в сфері фізичної культури і спорту набувають характеру економічних, соціально-культурних, ідеологічних та інших відносин. Крім того, фізична культура і спорт мають яскраво виражений оздоровчий характер. Маємо підкреслити, що державна політика й державне регулювання невід'ємні одне від одного, тому взаємопов'язані між собою. За своїм масштабом впливу політика держави охоплює всі сфери життя суспільства,

в тому числі фізичну культуру і спорт. Тут також проявляється подвійний характер державного управління. З одного боку, державне регулювання фізичної культури і спорту виконує соціально-політичні функції, наповнюється політичним змістом, а з іншого – носить організаційний характер і має практичну направленість. По суті, державне регулювання фізичної культури і спорту виступає практичною реалізацією в житті політики держави в цій царині.

В умовах війни і економічної кризи необхідно насамперед забезпечити раціональне управління державним майном. Тому необхідно створити повний реєстр власності, що продовжує залишатися у держави. Це, як правило, об'єкти, які забезпечують навчально-тренувальний процес, проведення спортивних заходів, науково-методичний супровід підготовки збірних команд країни. Дослідження практики управління фізичною культурою і спортом та спеціальних робіт, присвячених дослідженню проблем підготовки фахівців для спорту, дає підстави зробити висновок про те, що сформована на сьогодні система фізкультурно-спортивної освіти не в змозі створити організаційні, науково-методичні, правові, матеріально-технічні й соціально-побутові умови для розкриття та творчого розвитку цього потенціалу. Це обумовлює те, що як суб'єкти системи (в особі професорсько-викладацького складу, наукових співробітників, навчально-допоміжного персоналу), так і особи, що навчаються, не мають можливості для найбільш повної реалізації своїх професійних запитів і задоволення потреб. В умовах кризи і нестабільності у владних структурах відбуваються процеси, які свідчать про значне зменшення ваги державного управління. Тобто на зміну надмірній централізації прийшла майже повна некерованість.

І.Л. Гасюк звернув увагу на ту обставину, що в наукових працях із державного управління також вирізняють такі принципи: загальні (принципи системності, об'єктивності, саморегулювання, зворотного зв'язку, оптимальності, інформаційної достатності, демократизму, гласності, змагальності, стимулювання); часткові – принципи, що застосовуються в різних підсистемах чи суспільних сферах; організаційно-технологічні (принципи єдиноначальний, поєднання державного, регіонального й місцевого управління, конкретності, розподілу праці, скалярний, ієрархії, єдності розпорядництва, делегування повноважень, діапазону повнова-

жень); загальносистемні, структурні, спеціалізовані; за критерієм змісту, характером і обсягом впливу функцій державного управління поділяють на загальні і спеціальні; залежно від спрямованості й місця впливу функції державного управління поділяють на внутрішні та зовнішні; загальносистемні, структурні, спеціалізовані (принципи державної служби, роботи з персоналом управління, інформаційного забезпечення державного управління, діяльності органів виконавчої влади, прийняття управлінських рішень) [5, с. 278–279].

Ще одним важливим концептуальним завданням є вдосконалення умов міжгалузевого накопичення фінансових ресурсів з метою організації занять фізичною культурою окремих категорій населення і створення механізмів, що сприятимуть формуванню спортивної інфраструктури, оплати витрат на окремі спортивні заходи, підготовки фахівців спортивного профілю. В сучасних соціально-економічних реаліях будівництво спортивних споруд та їх реконструкція повинні здійснюватися не тільки за рахунок бюджетних коштів, але й шляхом залучення коштів вітчизняних і закордонних інвесторів. Адресного і ефективного використання бюджетних коштів на соціальні потреби можливо досягнути перш за все на рівні місцевого самоврядування, яке повинно мати кошти на ці витрати в консолідованому бюджеті. Важливим напрямом удосконалення механізму управління і фінансування підготовки професійних спортсменів є створення регіональних центрів спортивної підготовки.

Висновки і пропозиції. Нам видається достатньо важливим і актуальним подальше вдосконалення правової бази, яка б стимулювала роботодавців направляти кошти на підтримання і зміцнення фізичного здоров'я трудящих. Менеджмент підприємств повинен бути економічно зацікавленим в зниженні рівня професійних захворювань. Такий підхід обов'язково приведе до зміни джерел фінансування фізичної культури і спорту, а взаємодія з державними органами управління буде носити системний характер, що дасть змогу забезпечити реалізацію принципів прозорості та ефективності витрат.

Змушені констатувати, що практика застосування законів виявила надлишкову декларативність, суттєві недоліки і прогалини в числі норм, які регулюють правовідносини у сфері фізичної культури та спорту, протиріччя з іншими законодавчими нормами, в тому числі конституційними. Специфічні функції фізкультури та спорту часто регулюються підзаконними, адміністра-

тивними та іншими нормативними і регламентуючими актами та документами, цільовими програмами, освітніми стандартами, учбовими планами тощо. Не в повному обсязі вирішені теоретичні підвалини формування державної політики щодо розвитку фізичної культури і спорту в Україні.

Список використаної літератури:

1. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні / В.Б. Авер'янов. – К. : Ін Юре, 1997. – 48 с.
2. Теоретичні засади державного управління : [навч. посібн.] / [В.Д. Бакуменко, Л.М. Усаченко, О.В. Червяков]. – К. : Інтерсервіс, 2013. – 174 с.
3. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України : [монографія] / М.В. Гаман. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 388 с.
4. Гасюк І.Л. Теоретичне обґрунтування принципів оптимізації державного управління розвитком фізичної культури і спорту / І.Л. Гасюк // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2010. – № 1 (3). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/ejournals/Patp/2010_1/10gilfks.pdf.
5. Гасюк І.Л. Теоретичне обґрунтування складових моделі організаційної структури державного управління фізичною культурою і спортом / І.Л. Гасюк // Університетські наукові записки. – 2010. – № 4 (36). – С. 276–281.
6. Дзюндзюк В.Б. Ефективність діяльності публічних організацій / В.Б. Дзюндзюк. – Х. : Вид-во ХарПІ УАДУ «Магістр», 2003. – 420 с.
7. Керцман В.Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти / В.Ю. Керцман. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 188 с.
8. Латинін М.А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання : [моногр.] / М.А. Латинін. – Х. : Вид-во ХарПІНАДУ «Магістр», 2006. – 350 с.
9. Малиновський В.Я. Державне управління : [навч. посібн.] / В.Я. Малиновський. – К. : Атіка, 2003. – 576 с.
10. Шевчук І.В. Методологічні аспекти державного управління фізичною культурою і спортом на регіональному рівні / І.В. Шевчук // Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер. «Управління». – 2014. – Вип. 3. – С. 243–251.
11. Солов'єв Г.М. Генезис становлення сучасного цілеполагання по фізической культурі в системі освіти / Г.М. Солов'єв // Теорія і практика фізической культури. – 2003. – № 8. – С. 109–113.
12. Матвеев Л.П. Теорія і методика фізической культури. Введення в предмет : [учеб. для высш. спец. физкульт. учеб. заведений] / Л.П. Матвеев. – 4-е изд., стер. – СПб. : Лань ; Омега, 2004. – 320 с.

Никитенко С. В. Теоретико-правовые основы функционирования физической культуры и спорта в Украине

Рассмотрены теоретико-правовые основы функционирования физической культуры и спорта в Украине. Отмечено, что кардинальные социально-экономические и политические преобразования в нашей стране требуют разработки новых решений проблемы оптимизации функционирования системы физической культуры и спорта. В этом процессе важное место отводится переосмыслению роли и места государства, государственного управления, а также местного самоуправления. Научно-теоретические, методологические, структурно-функциональные, организационные, нормативно-правовые основы функционирования и концептуальные формы системы государственного управления в Украине раскрыты в научных работах В.Б. Аверьянова, В.Д. Бакуменка, М.В. Гамана, И.Л. Гасюка, В.Б. Дзюндзюка, В.Ю. Керецмана, М.А. Латынина, В.Я. Малиновского, И.В. Шевчука и других ученых.

Ключевые слова: *физическая культура, спорт, право, теория.*

Nikitenko S. V. Theoretical and legal fundamentals of functioning of physical training and sports in Ukraine

The functioning of physical training and sports in Ukraine has been examined. It has been noted that the fundamental socioeconomic and political transformations in our country require the development of new approaches to the solution of problems of optimization of functioning of system of physical training and sports. The re-thinking of the role of state, public administration and local government holds pride of place in this process. The scientific-theoretical, methodological, structural and functional, organizational and conceptual, legal and regulatory fundamentals of functioning and conceptual basis of improvement of public administration in Ukraine are revealed in the scientific works of V.B. Averianov, V.D. Bakumenko, N.V. Haman, I.L. Gasiuk, V.B. Dziundziuk, V.Y. Keretsman, M.A. Latynin, V.Y. Malinovskyi, I.V. Shevchuk and others scientists.

Key words: *physical education, sports, law, theory.*